

Minnetale over professor Kåre Tønnesson

holdt på møte
13. februar 2020

av Kai Østberg

Skulle man åpne med et slagord over Kåre Tønnessons innsats er det nærliggende å velge «Frihet, likhet og brorskap.» Men det er for nærliggende. For Tønnesson var en forsker som bidro med nye innsikter på ett av de mest opptråkkede felter innenfor historiefaget. Derfor fortjener hans minnetale et mer personlig tilpasset slagord, og det skal være: «Søsterskap, Suverenitet og den Sosiale vending» Til denne treenighet kan det føyes en rekke andre s'er: Sans-culotter, solidaritet, salongkultur, sosiabilitet, sjarm, men også: skarphet i kritikken.

Tønnesson var en internasjonalt anerkjent historiker innenfor revolusjonsforskningen. Han var dessuten en elegant formidler mellom norsk og europeisk historie og mellom et norsk og et internasjonalt publikum.

Dertil var Tønnesson, til tross for sin berømte professorale distraksjon, en administrativ begavelse. Han var dekan for det historiske-filosofiske fakultet 1973–1975. Han var redaktør av flere bokverk, med en spennvidde fra Aschehougs verdenshistorie til Asker og Bærums historie. Dessuten var han ikke bare faglig, men også i administrativ forstand, det norske historiefagets utenriksminister, som mangeårig medlem av CISH, den internasjonale komité for historie. Det var mye takket være Tønnessons diplomatiske innsats at CISH valgte å legge sin historikerkongress til Oslo i år 2000.

Men kanskje aller mest: Han var en omgjengelig og sjarmerende person og en omsorgsfull og inspirerende lærer og veileder, for undertegnede gjaldt det på alle nivåer fra grunnfag til doktorgrad. Hans pedagogiske kraft kan man verdsette i den forelesningsserie i fem deler om revolusjonen som er lagt ut på YouTube.

Sosiabilitet, suverenitet og sjarm, altså. Hva med søsterskapet? Kåre Tønnesson ble født 1. januar 1926 som nesteldste barn og eneste sønn av Reidar Tønnesson og Synnøve Hunskaar. Han vokste opp med fire søstre, som dels rivaliserte med ham, dels beundret ham. Hans kollega Sølvi Sogner bemerket at Tønnesson hadde en egen evne til å forstå og omgås kvinner. En slektning av ham har hevdet at den beundrende flokk av søstre også bidro til å gi Tønnesson hans velkjente selvtillit. Søsterskapet la noe av grunnlaget for suvereniteten.

Tønnesson studerte engelsk og fransk for så å ta historie hovedfag ved Universitetet i Oslo i 1952. Han skrev da om aristokraten og liberaleren Alexis de Tocqueville. I doktoravhandlingen arbeidet han derimot med folk av en ganske annen sosial og politisk støpning, nemlig sans-culottene, det revolusjonære fotfolket i Paris. Perioden var republikkens år III og særlig så han på sans-culottenes siste, mislykte opprør våren 1795. Også metodisk og historiefilosofisk beveget han seg nå bort fra en liberal tankeverden i retning av marxisme. Avhandlingen *La défaite des sans-culottes* ble veiledet av Albert Soboul. Tønnesson ble en av representantene for den sosiale vending i revolusjonsforskningen. Ved gjenlesning i ettertid uttrykte Tønnesson forbauselse over hvor sterkt preget avhandlingen var av marxismen. Politisk delte han derimot aldri den ortodokse Sovjet-troskap som mange av hans kolleger innenfor revolusjonsforskningen var preget av.

Tønnesson hadde en grunnleggende sympati for den franske revolusjons demokrati, rettferdighets- og verdighetsdimensjon. Suverenitet i politisk forstand var et sentralt tema i det felt han hadde valgt. I en Rousseau-inspirert utlegning av demokratiets idé påberopte sans-culottene seg å utgjøre en fraksjon av det suverene folk, der de toget inn i kommunestyret eller nasjonalforsamlingen for å gjøre sine krav gjeldende overfor representantene, enkelte ganger med sine fienders hode medbragt på stake. Samtidig vektla Tønnesson sterkt nøden som drivkraft. Kombinasjonen av nødsdrevet og ideologisk handling kom til uttrykk i slagordet: «Brød og konstitusjonen av 1793».

Sans-culotte-boken ble utvilsomt hans hovedverk i primærforskningens tjeneste. Etter doktordisputasen fjernet han seg fra sitt kjæreste interessefelt og ble trukket inn i arbeidet med norsk historie. De nasjonalhistoriske prioriteringene i det norske miljøet gjorde sitt. Dessuten hadde han stiftet

familie med Birgit, og de fikk mellom 1953 og 1963 de tre sønnene Stein, Johan og Øyvind. Han måtte holde seg hjemme og prioritere brød framfor konstitusjonen av 1793. Tønnesson fikk sitt virke ved UiO, hvor han fra 1969 rykket opp til professor. Han ble også involvert i et langdrygt forskningsprosjektet om sentraladministrasjonens historie. Akkurat dette ble et meget tørt brød. Men det avfødte en liten økonomi- og administrasjonshistorisk perle: HT-artikkelen «Et departement med det rette hjertelag for næringslivets vel» – om det kortlivede næringsdepartement som forretningsstanden presset på Gunnar Knudsens regjering under første verdenskrig.

Hele veien holdt Tønnesson sin revolusjonsinteresse varm, ved å skrive bokanmeldelser og artikler. Som fagets utenriksminister sørget han også for å pleie en formidling og forskningspublisering som gikk begge veier. På den ene side til det utenlandske fagfellesskap hvor han skrev om temaer fra norsk og skandinavisk historie, om politikk, konstitusjoner, næringsliv og sosiale bevegelser, slik som Thrane-rørsla. På den annen side formidlet han til den historieinteresserte allmennhet her hjemme med forlagssuksessen *Aschehougs verdenshistorie*, hvor han var medredaktør og skrev bindet om perioden 1750–1815. Vi må også nevne praktboken om den franske revolusjon fra 1989 og den prisbelønte læreboken for videregående skole, *Spor i tid* fra 1995.

Kåre Tønnesson hadde en formidabel historikerevne til se tingene slik de var, balansert, objektivt, fraskreit kildenes misvisning og kollegers overdrivelser. Han hadde et skarpt blikk både for detaljer og for store sammenhenger, og hans framstilling var forankret i en dyp fortrolighet med stoffet. Det som hos Tønnesson lenge var mindre utviklet i all denne balanserte virkelighetsnærhet var sansen for den monstrøse og den sublime dimensjon i historien. Det viser seg i behandlingen av terroren i revolusjonsboka fra 1989, og i at han undervurderte graden av undertrykkelse på den andre siden av jernteppet i sin samtid. Han irriterte seg over Thorolf Raftos aktivisme for dissidenter da verdenshistorikerne hadde kongress i Ceaucescus Romania i 1980.

I 1996 gikk Tønnesson av for aldersgrensen. Men historikerkarrieren var langt fra over. Suverenitetens nederlag er noe som nødvendigvis kommer med alderen for oss alle. Det kan lede til resignasjon og bitterhet. Eller det kan føre til at man åpner seg for dypere krefter i livet. Tønnesson slakket av på den sans-culottiske suvereniteten og den jakobinske toppstyring. Han ga seg i kast med en person som inkarnerte både den liberale moderate fornuft og lidenskapen, romantikken og spontaniteten. Tønnessons siste store verk var om forfatteren, litteraten og den politiske aktivisten og tenkeren Mme

de Staël, født Necker, datter av den berømte finansminister. Hun representerte kulminasjonen av den gamle salongkulturen og var dens største stjerne i revolusjonsperioden, med kontakter på høyeste nivå over hele Europa. Etter brumaire-kuppet i 1799 ble hun en ledende figur i opposisjonen mot Napoleon. Tønnesson hadde ingen sympati for Mme de Staëls antidemokratiske holdninger og manglende interesse for alminnelige menneskers kår. Men han verdsatte hennes vektlegging av liberale politiske institusjoner, av vitenskapens rolle og av det verdifulle ved utdanning og kultivering av enkeltmennesket.

Av legning var Mme de Staël romantiker, og hun var også den enkeltperson som var viktigst for å introdusere den romantiske bevegelse i Frankrike. Tønnessons valg av henne som studieobjekt avspeiler etter mitt syn en økt interesse for følelsenes kraft i historien, for kvinnens perspektiv, og dermed også for det som den gang utvilsomt var den svake part, selv om Mme de Staël på mange måter også var suveren, i kraft av sine intellektuelle evner og det emosjonelle og erotisk betonte grep hun hadde om sine omgivelser.

Tønnesson historikerkarriere startet altså med liberaleren Tocqueville og den sluttet med liberaleren Mme de Staël. Han vendte seg i retning av en salongkultur som var en av de store utfoldelsesarenaer for kvinner og lot seg fascinere av en person som i likhet med ham selv var et bindeledd mellom Nord-Europa og Frankrike. Etter min oppfatning er boken om Mme de Staël, som kom ut da forfatteren var 81 år, det mest fengslende stykke historieskrivning Tønnesson har etterlatt seg.

Dette arbeidet foregikk i en periode i livet hvor han selv åpnet seg mer for eget følelsesliv. Under Tønnessons 80-års markering i Nobelakademiet benyttet han anledningen til å fortelle om noe som fremsto som en overraskende oppdagelse han hadde gjort om seg selv: Nemlig at kjærligheten til ektefellen Birgit bare hadde vokst seg større og sterkere med årene.

Ved denne anledning uttrykte han også visse kvaler over at han i sin karriere ofte hadde vært for *cassant*, som var det franske uttrykk han brukte. *Cassant*, altså knusende, i møte med det han oppfattet som svake argumenter. Nå hadde den strenge akademiker fått noe mykere ved seg.

Tønnesson fortalte meg en gang, med sin sedvanlige, avvæpnende selvironi, at Soboul hadde kalt ham «une intelligence lucide, mais un peu froide». I en alder av 80 år hadde Kåre Tønnesson brukt denne kjølige intelligens til å oppdage sin egen varme. Stein Tønnesson har bemerket at for hans foreldre ble tiden fra 80 til 90 års-alder en glanstid for ekteskapet.

Livet deler gjerne ut en blanding av gode og dårlige kort til hver og en av oss. Kåre Tønnesson hadde mange gode kort på hånden. Men det som

gjør mest inntrykk er at han i løpet av hele sitt lange liv greide å vedkjenne seg også de mindre gode kortene, utvikle seg videre og høste av livets rikdom der man minst skulle vente å finne den, ikke bare i *la défaite des sans-culottes*, men også i *la défaite de la souveraineté*.

Jeg lyser fred over Kåre Tønnessons minne.

